

Sygn. akt III CSK 394/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący)

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Katarzyna Bartczak

w sprawie z powództwa K. P.

przeciwko J. K. i M. W.

o uznanie czynności za bezskuteczne, ewentualnie o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 30 stycznia 2018 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 14 czerwca 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

1) oddała skargę;

2) zasądza na rzecz każdego z pozwanych od powódki kwoty po 5400,- (pięć tysięcy czterysta) złotych z tytułu zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w (...) uchylił wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 22 grudnia 2014 r. oddalający w całości powództwo o uznanie czynności prawnych za bezskuteczne ewentualnie o zapłatę, w zakresie żądania głównego w części dotyczącej uznania za bezskuteczną umowy sprzedaży z dnia 29 grudnia 2005 r. oraz umowy darowizny z dnia 31 stycznia 2008 r. co do udziału w ½ części prawa użytkowania wieczystego nieruchomości nr 797/1 oraz w zakresie żądania ewentualnego w całości i w tym zakresie sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania, a w pozostałej części apelację powódki oddalił.

Ustalił, że Sąd Okręgowy prawomocnym nakazem z dnia 12 lipca 2002 r. nakazał A. M. i J. K., by zapłacili na rzecz D. S.A. w W. kwotę 581 703,24 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia 12 lipca 2012 r. P. M. jako następca prawny wierzyciela z mocy umowy cesji z dnia 15 czerwca 2005 r. zwolnił A. M. z długu, a następnie umową cesji z dnia 30 czerwca 2009 r. zbył część wierzytelności przysługującą mu od J. K. powódce, na rzecz której została nadana klauzula wykonalności.

Sąd Okręgowy w K. uwzględnił w sprawie IC (...) powództwo D. S.A. o uznanie za bezskuteczną w stosunku do niej umowy o częściowy podział majątku dorobkowego zawartej pomiędzy J. K. a K. K. zawartej w dniu 22 kwietnia 2000 r. i dotyczącej przeniesienia na K. K. ½ części udziału w prawie wieczystego użytkowania nieruchomości objętych księgami wieczystymi Kw (...)3, Kw (...)8, Kw (...)5 i Kw (...)1. W toku postępowania K. K. zbyła na rzecz M. W. umowami sprzedaży z dnia 31 maja 2005 r., z dnia 2 czerwca 2005 r. i z dnia 29 grudnia 2005 r. udziały ½ części prawa użytkowania wieczystego w nieruchomościach położonych w K. oznaczonych numerami 570/5 i 729/7, 260/1 i 797/1. M. W. wszystkie nabyte udziały umową z dnia 31 stycznia 2008 r. darował żonie J. K.

Egzekucja skierowana do majątku J. K. okazała się bezskuteczna.

W ocenie Sądu drugiej instancji, pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 stycznia 2016 r., III CZP 99/15 (Biul. SN 2016, nr 1, poz. 8, KSAG 2016 r., nr 2, poz. 139, M. Prawn. 2016 r., nr 4, poz. 171), wiążącej w tej

sprawie, o uzależnieniu dopuszczalności przewidzianej w art. 531 § 2 k.c. możliwości rozszerzenia skargi pauliańskiej na osoby, których nie łączy z wierzycielem żaden stosunek materialnoprawny od zaskarżenia czynności fraudacyjnej dłużnika w terminie przewidzianym w art. 534 k.c., znajduje również zastosowanie do czynności prawnych dokonywanych pomiędzy osobami trzecimi i dalszymi. Oznacza to, że warunkiem zaskarżenia na podstawie art. 531 § 2 k.c. czynności dokonanej pomiędzy osobą czwartą a piątą jest zgłoszenie żądania ubezszkudnienia tej czynności w terminie pięciu lat od dnia dokonania czynności pomiędzy osobą trzecią a czwartą, bo z chwilą upływu terminu określonego w art. 534 k.c. do zaskarżenia czynności prawnej dokonanej pomiędzy osobą trzecią i czwartą, czynność ta nie może być skutecznie wzruszona na podstawie art. 531 § 2 k.c. Przyjęcie odmiennej koncepcji prowadziłoby do sytuacji, w której wierzyciel, który nie dochował terminu do zaskarżenia jednej czynności, „odzyskiwałby” prawo wniesienia skargi pauliańskiej przy jakiegokolwiek próbie dalszego przeniesienia własności nieruchomości. Skuteczne zaskarżenie pozwem wniesionym w dniu 16 września 2010 r. umów z dnia 31 maja i 2 czerwca 2005 r. zawartych pomiędzy K. K. i M. W. było zatem niemożliwe z uwagi na upływ terminu zawitego oraz przerwanie ciągu czynności, w wyniku których własność udziałów dłużnika przeszła na pozwaną, co uzasadnia odmowę uwzględnienia powództwa w zakresie umowy darowizny z dnia 31 stycznia 2008 r. zawartej pomiędzy M. W. i J. K. co do udziałów stanowiących przedmiot umów sprzedaży z dnia 31 maja i 2 czerwca 2005 r.

Powódka zaskarżyła powyższy wyrok w punkcie drugim w części oddalającej apelację i zarzuciła w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej naruszenie przez błędną wykładnię art. 531 § 2 k.c. oraz art. 534 k.c., zaś naruszenie przepisów postępowania wywiodła z niezastosowania art. 390 § 2 k.p.c. Wniosła o jego uchylenie oraz uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 22 grudnia 2014 r. w części, w jakiej został utrzymany skutek oddalenia apelacji i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 534 k.c. uznania czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli za bezskuteczną nie można żądać po upływie pięciu lat od daty tej czynności.

W uchwale z dnia 28 stycznia 2016 r., III CZP 99/15, wiążącej w tej sprawie z mocy art. 390 § 1 k.p.c. zarówno Sąd Apelacyjny, jak i Sąd Najwyższy przy ponownym rozpoznaniu sprawy, Sąd Najwyższy orzekł, że po uznaniu przez sąd bezskuteczności czynności prawnej dłużnika z osobą trzecią z powodu pokrzywdzenia wierzyciela, termin do wystąpienia z żądaniem uznania bezskuteczności czynności rozporządzającej korzyścią między osobą trzecią i czwartą liczy się od jej dokonania. Wyjaśnił, że art. 534 k.c. nie ogranicza się do ustanowienia terminu dla akcji pauliańskiej skierowanej przeciwko dłużnikowi lecz dotyczy także terminu, w którym wierzyciel może kwestionować na podstawie art. 521 § 2 k.c. czynność fraudacyjną osoby trzeciej, która dokonała rozporządzenia korzyścią na rzecz osoby czwartej. Określenie „od daty tej czynności” należy rozumieć w ten sposób, że obejmuje ono każdą kolejną czynność rozporządzającą dokonaną z pokrzywdzeniem wierzyciela, a więc także czynność pomiędzy osobą trzecią a osobą czwartą. Przyjął również, ograniczając rozstrzygnięcie do kwestii terminu do zaskarżenia czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela między osobą trzecią a osobą czwartą, że przewidziana w art. 531 § 2 k.c. możliwość rozszerzenia skargi na osoby trzecie i kolejne jest dopuszczalna pod warunkiem zaskarżenia przez wierzyciela w terminie określonym w art. 534 k.c. czynności fraudacyjnej dłużnika.

Z tej przyczyny nie jest zasadna skarga kasacyjna w zakresie, w jakim kwestionuje oddalenie apelacji w zakresie dotyczącym przyjęcia zaskarżenia po terminie dwóch umów sprzedaży zawartych pomiędzy J. K. i M. W., czyli osobą trzecią i czwartą, w dniach 31 maja i 2 czerwca 2005 r., skoro powództwo zostało wniesione w dniu 16 września 2010 r., a więc po upływie terminu pięciu lat od ich dokonania.

W sprawie zostały również zaskarżone umowy darowizny zawarte w dniu 31 sierpnia 2008 r. pomiędzy M. W. a jego żoną J. K. dotyczącego tego samego przedmiotu, który był objęty umowami z dnia 31 maja i 2 czerwca 2010 r. i powódka kwestionuje pogląd Sądu Apelacyjnego, że warunkiem zaskarżenia

umowy dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela przez osobą czwartą z osobą piątą jest zgłoszenie ubezszkutechnienia tej czynności w terminie pięcioletnim lat od dnia dokonania czynności pomiędzy osobą trzecią i osobą czwartą, bo z chwilą upływu terminu do zaskarżenia czynności pomiędzy osobą trzecią i czwartą, nie może być ona skutecznie wzruszona.

Wbrew twierdzeniu skarżącej Sąd Apelacyjny nie zakwestionował poglądu wyrażonego w wymienionej uchwale, że termin do zaskarżenia kolejnej czynności fraudacyjnej biegnie od daty jej dokonania, a zajął stanowisko co do warunku dopuszczalności możliwości rozszerzenia skargi na osoby, których nie łączy z wierzycielem żaden stosunek materialnoprawny.

Podzielić trzeba pogląd, że czynność prawna zawarta pomiędzy osobą czwartą i piątą oraz kolejnymi osobami jest objęta zawitym terminem określonym w art. 534 k.c. co oznacza, że początek biegu terminu do jej zaskarżenia na podstawie art. 531 § 2 k.c. jest liczony od daty dokonania tej czynności jako czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela. Termin pięcioletni biegnie oddzielnie dla każdej z tych czynności od daty jej dokonania, lecz dopuszczalność rozszerzenia działania skargi jest uzależniona od tego, czy dana czynność została zaskarżona w terminie lub jest zaskarżalna w dacie wniesienia powództwa o ubezszkutechnienie kolejnej czynności.

Art. 531 § 2 k.c. daje wierzycielowi możliwość zaskarżenia tylko ostatniej czynności fraudacyjnej w ciągu wszystkich czynności dokonanych z pokrzywdzeniem wierzyciela. W razie skorzystania z tego uprawnienia sąd orzeka o skuteczności ostatniej z czynności ale uwzględnienie powództwa uzależnione jest nie tylko od wykazania przesłanek bezskuteczności ostatniej czynności prawnej, lecz również czynności fraudacyjnej dłużnika z osobą trzecią i ewentualnych kolejnych czynności. W sprawach objętych hipotezą art. 531 § 2 k.c. zakres przesłanek materialnoprawnych uznania czynności za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela jest zatem szerszy, niż w sprawach określonych w art. 531 § 1 k.c. Sąd bada bowiem zarówno przesłanki z art. 527 § 1 k.c. uzasadniające bezskuteczność czynności prawnej dłużnika przysparzającej korzyść osobie trzeciej jako konieczny warunek orzeczenia o bezskuteczności wobec wierzyciela czynności prawnej, którą osoba trzecia rozporządziła uzyskaną od dłużnika korzyścią na rzecz kolejnej

osoby, jak i przesłankę określoną w art. 531 § 2 k.c. rzeczywistej wiedzy tej osoby o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2013 r., IV CSK 222/13, nie publ. i orzeczenia w nim powołane, z dnia 22 marca 2017 r., III CSK 143/16, nie publ.). Taki sam zakres przesłanek podlega badaniu przy ocenie bezskuteczności czynności prawnej, którą osoba czwarta rozporządziła korzyścią uzyskaną od osoby trzeciej na rzecz kolejnej osoby oraz czynności prawnych dokonanych przez kolejne osoby. Ocena przesłanek materialnoprawnych danej czynności jest możliwa jedynie w warunkach zaskarżalności tej czynności, która wygasa z upływem terminu określonego w art. 534 k.c. i tą też chwilą wygasa możliwość powołania się przez wierzyciela na bezskuteczność czynności. Istnienie zatem uprawnienia wierzyciela do zaskarżenia czynności prawnej stanowi warunek *sine qua non* dopuszczalności możliwości rozszerzenia skargi na osoby, o których mowa w art. 531 § 2 k.c.

W rezultacie przyjąć trzeba, że termin do zaskarżenia czynności pomiędzy osobą czwartą i piątą oraz dalszymi rozpoczyna bieg w dacie dokonania czynności, zaś warunkiem dopuszczalności rozszerzenia skargi na podstawie art. 531 § 2 k.c. jest albo zaskarżenie czynności wcześniejszej w terminie określonym w art. 534 k.c. albo jej zaskarżalność w dacie wniesienia pozwu o ubezskutecznienia czynności późniejszej z uwagi na brak upływu terminu pięcioletniego od daty dokonania. Wygaśnięcie uprawnienia wierzyciela do zaskarżenia czynności fraudacyjnej powoduje brak możliwości powoływania się przed sądem na jej bezskuteczność, a więc na nabycie przez kolejnego nabywcę korzyści od nieuprawnionego.

Wbrew twierdzeniu skarżącego pogląd ten nie stanowi o konieczności wnoszenia kolejnych pozwów o ubezskutecznienie kolejnych umów przenoszących korzyść uzyskaną od wierzyciela na kolejne osoby, bo termin pięcioletni z art. 534 k.c. jest jednym z najdłuższych terminów zawitych i zachowanie przez wierzyciela staranności oraz dbałości o własne interesy nie jest nadmiernym wymaganiem. Konieczne jest bowiem wyważenie konieczności ochrony interesu wierzyciela jako dobra podlegającego intensywniejszej ochronie i interesu kolejnych nabywców korzyści z jego pokrzywdzeniem. Powództwo z art. 531 § 2 k.c. ma charakter wyjątkowy i sankcyjny, bo godzi w skuteczność ważnej i rzeczywistej czynności

prawnej. Konieczna jest zatem wykładnia ścisła, z uwzględnieniem potrzeby stabilizacji obrotu prawnego i przyjętego przez ustawodawcę sanowania z upływem czasu nieprawidłowości tego obrotu poprzez wprowadzenie terminu zawitego powodującego wygaśnięcie uprawnienia wierzyciela do zakwestionowania skuteczności czynności (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 stycznia 2016 r., III CZP 99/15, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2013 r., III CSK 134/16, nie publ.). Nie można pominąć tego, że wierzycielowi, w sytuacji, gdy rozporządzenie przez osobę trzecią i dalszą korzyścią uzyskaną od dłużnika na rzecz kolejnego nabywcy nie ma podstawy prawnej, poza akcją pauliańską przysługują inne środki ochrony prawnej w oparciu o zasady ogólne dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia i deliktu, o którym może przesądzić wiedza kolejnej osoby o przesłankach określonych w art. 527 § 1 k.c. Natomiast w przypadku, gdy rozporządzenie takie przez kolejne osoby ma podstawę prawną, osoba trzecia lub osoby kolejne zachowują legitymację w sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela, nawet jeżeli przed doręczeniem pozwu rozporządziły uzyskaną korzyścią (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2011 r., III CZP 132/10, OSNC 2011 r., nr 10, poz. 112).

Z tych względów orzeczono na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygając na podstawie art. 98 § 1, art. 108 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz § 2 pkt 7 i 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. 2015 r., poz. 1800 ze zm.).

r.g.

aj